

valjda kakav otrovni zrak pa je zato smrtonosan. Ali otkud zrak u svemiru, kako može tamo opstati, kako se ne razide? I kako može biti zrak »u obliku lasera«? No čuda ne prestaju — taj otrovni zrak već je »dobro poznate oružje u arsenalu naučne fikcije«. Čitatelj je odahnuo: sve je to dakle fikcija! Samo, prevario se. Pisac nije mislio na fikciju u našem normalnom, evropskom, »kontinentalnom« smislu, nego u anglosaskom,² i mrcvarenje se nastavlja.

»Smrtonosni zrak« i opet se spominje te napokon shvaćamo da je riječ zapravo o smrtonosnoj zraci. Ali dopisnika i *Vjesnik* nije briga što u hrvatskom književnom jeziku *zrak* znači samo »uzduh«, dakle »smjesa dušika i kisika«. Saznajemo doduše da bi satelitski »lovac-ubojica« mogao »ispaljivati razorne svjetlosne zrake«, u kojoj formulaciji imamo isti oblik i sa zraka (mn. zrake) i sa zrak (mn. zraci) pa postaje jasno o

² Za standardnu novoštokavštinu (hrvatsku, srpsku, svaku naprosto) uzorom su naime ruska i njemačka (ili i francuska) značenja grčko-latinskih evropeizama, ne anglosaska. Ali to je već druga tema.

čemu se radi, ali se onda i dalje pišu oblici *zraci*, *zracima*, koji ne pripadaju hrvatskom književnom jeziku. Sve u svemu, unesena je pometnja. Riječ *zrak* u značenju *zraka* mogli bismo upotrebljavati kad već ne bi bila zauzeta za značenje »uzduh«. Inače nas mora zbunjivati.

Članak završava otkrićima o zrakama (piše: *zracima*) česticâ. To su zrake protonâ, »helijumskih nukleusa«, neutronâ i drugih čestica. Za one koji imaju dobar želudac i dočitali su do konca, otkrit ćemo što znače riječi u navodnicima. Pisac je htio reći »helijevih jezg(a)ra«.

Pravde radi, recimo još i to da je u članku upotrebljen i jedan oblik koji je jezično bolji (ne jedini dobar) od istoznačnoga u tzv. novosadskom pravopisu. To je oblik *upotrebljen*. (po novosadskom pravopisu *upotrijebljen*). Ali tu se *Vjesnik* vjerojatno zabunio jer se inače njegova briga za jezik sastoji od ukidanja vlastitih dobrih jezičnih rubrika i od objavljivanja (blago rečeno) diletantskih jezičnih »kritika«.

Dalibor Brozović

POZNAJEMO LI SVOJ JEZIK?

PLAKATI KAO (LJUTA) GODINA

U izrazu *godina* morfem *godin-* označuje ponajprije 'vrijeme od dvanaest mjeseci' bilo da računamo od 1. siječnja do 31. prosinca ili od kojeg drugog određenog dana. Prema tome, u frazi *plakati kao godina*, koja se i danas upotrebljava, morfem *godin-* mora imati kakav drugi, poseban sadržaj. U »Rječniku hrvatskosrpskog jezika«¹ s. v. *godina* stoji doduše, da *plakati kao (ljuta, crna, zla) godina* znači 'jako plakati', ali se iz toga ne bi moglo nazrijeti posebno, suvremenom književnom jeziku nepoznato značenje riječi *godina* da u posljednjoj podtočki posljednje točke kod spomenute natuk-

nice nije navedeno: »pokr. *oluja, nevrjeme; kiša*«. Tck bi se po tomu slavistički neobrazovan čitalac mogao domisliti da u frazi *plakati kao godina* izraz *godina* znači 'kiša,' tj. razumjeti da je slika kišnih kapi prenesena na suze, na plač.

Ali otkud to da *godina* znači 'kiša'?

Najstariji izraz za sadržaj 'kiša' bio je u nas *dažd* (*dažj*, *daž*, *dežd*)². Prema imenici izveden je glagol *doždjeti* (*dažditi*, *dažjiti*, *deždžiti*). I kod imenice i kod glagola nalazimo u starim tekstovima metaforička značenja povezana riječju *suza*, kao npr.:

² Tako je i u drugim slavenskim jezicima, usporedi npr. stsl. *doždb*, bug. *dožd*, mak. *dožd*, rus. *dožd*, ukr. *došč*, slov. *dež*, češ. *dešť*, slovač. *dažd'*, polj. *deszcz*, gornjoluž. *dešč*, donjoluž. *de/j/šć*.

¹ Zagreb-Noví Sad, knj. II, str. 64—65.

Uz *plač jedne pokornice i nje suza dažd čestiti*³; *I eto niz liče rumeno i bilo jaše joj suzice dažiti u krilo*⁴. Međutim, unatoč ovakvim povezanostima suzâ s kapima kiše nije zabilježena eventualna kombinacija *plakati kao dažd*.

Drugi stari izraz za 'kišu' bio je *godina*. To je izvedenica od osnove *god-* i sufiksa *-ina*. Morfem je *god-* prvotno značio 'dobro/ vrijeme' /uspor. imenicu *god* u značenju 'svetkovina', 'praznik', 'imendan' ili pridjeve *ugodan, pogodan*/. Tek se zatim nastoji da se to 'vrijeme' točnije odredi, pa kod jednih Slavena godina postaje izraz za sadržaj 'razdoblje od dvanaest mjeseci', kod drugih za 'sat', a kod trećih za 'trenutak'. Budući da vrijeme nije samo astronomski pojam nego i atmosferski, izrazu se *godina* počeo pridruživati sadržaj što ga ima njemačka imenica *Wetter*. Takav je razvoj bio pogodan osobito u onim sustavima koji su sadržaj 'razdoblje od dvanaest mjeseci' već bili rabili izraz *ljeto/lito, leto* ili pak razvil nov izraz sa sufiksom *-ište/-išće*/, tj. *godište/godišće*/. U njima je izvedenica *godina* preuzimala sadržaj atmosferskoga vremena. Zato je razumljivo što u starim tekstovima nalazimo mnoge potvrde gdje *godina* označuje atmosfersko stanje uopće /usp. *Biše vrijeme od zime i godina studena* — AR, III, 236/ili oluju, osobito s pridjevima *zao i crn/Perivoj poharan pod udarcim zle godine; Nu iz oblaka ljutih strila s gar godina stište crna* — AR, III, 236/ ili *kišu/Gdo na godini stoji, vode ne želi* — AR, III, 237/. Prema onome što

³ Akademijin rječnik, tom II, str. 319.

⁴ Akademijin rječnik, tom II, str. 321.

nalazimo u našim starim rječnicima⁵, bit će da je *godina*, za razliku od *dažda*, postala ubrzo stilski obilježena značeći 'tiha, sitna kiša'. To je značenje, čini se, bilo podlogom usporedbi *plakati kao godina* ili, još izrazitije, *plakati kao godinica*. Ako se pak radilo o jakom plaču, dometal su se oni pridjevi koji su obično okruživali imenicu *godina* kad se htjelo označiti ružno vrijeme: *plakati kao ljuta /crna, zla/ godina*.

U sustavu u kojem se izraz *godina* ustalio kao astronomski pojam 'razdoblje od dvanaest mjeseci' napušta se sinonim *godina* kao atmosferski pojam. Njega zamjenjuje izraz *kiša* kao izvedenica od korijena *kis-* /< *kys-*/⁶. Takav razvoj postaje karakterističan za većinu štokavskih govora. Većinski je uzorak prodirao i u druge govore, pa *godina* postupno postaje značiti 'kiša' na prostranom terenu. Takav se odnos *godina* 'annus' : *kiša* 'pluvia' prenio i u književni jezik. Ali uspomena na ranije značenje riječi *godina* sačuvala se upravo u izreci *plakati kao godina*. Ta izreka živi u književnosti sve do naših dana kako nam svjedoče primjeri: *zalomi rukama i zaplače kao godina* /Vijenac, 1885./, *sjedila je Mara i sjedeći plakala kao ljuta godinica* /A. Šenoa/, *rekoh ja to ljudima kad sam se ovo rasplakala poput ljute godinice* /A. Kovačić/, *a ja sam plakala ko godina* /M. Begović/, *tu je gospođa Irena zaplakala kao godina* /S. Kolar/.

Milan Moguš

⁵ Usporedi npr. Belostenčev »Gazofilacij« s. v. *godina*.

⁶ Isti se korijen nalazi u glagolu *kisnuti* / < *kysnuti*/.

OSVRTI

KLAIČEV RJEČNIK STRANIH RIJEČI S GLEDIŠTA JEDNE STRUKE

Prije nekoliko mjeseci u našim se knjižarama pojavio golemi Rječnik stranih riječi Klaićevih (B. Klaić: Rječnik stranih riječi.

Priredio Ž. Klaić. Nakladni zavod M. h., Zagreb, 1978), koji je toliko proširen da se može govoriti o posve novom djelu. Rad ovakve vrste težak je pothvat jer su zastupljene praktički sve struke, pa se u tome krije i opasnost da se pogriješi, jer svaka spe-